

Social Work & Education

©SW&E, 2021

УДК 376

6. 378

DOI: 10.25128/2520-6230.21.4.12.

Діана Обідняк,

студентка у курсу спеціальності
“Соціальна робота” ЗВО
“Український католицький
університет”, Львів, Україна;
obidniak@ucu.edu.ua

Ірина Криницька,

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та
соціальної роботи ЗВО
“Український католицький
університет”, Львів, Україна;
krynytska@ucu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2466-1060>

Статус статті:*Отримано:* червень 08, 2021*1-ше рецензування:* серпень 22, 2021*Прийнято:* грудень 30, 2021**Обідняк, Д., Криницька, І. (2021).**

Становище дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають в закладах інституційного догляду, в умовах пандемії та шляхи подолання основних викликів. Ternopil-Aberdeen, 2021. Vol. 8, No. 3, pp. 572-578. DOI: 10.25128/2520-6230.21.4.12.

СТАНОВИЩЕ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В ЗАКЛАДАХ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ, В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ОСНОВНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. У статті висвітлено проблематику становища та соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають в закладах інституційного догляду, під час пандемії COVID-19. Авторами окреслено виклики з якими зіткнулася сфера захисту дітей під час пандемії, а саме соціальна ізоляція дітей в інтернатних закладах, відсутність засобів для здійснення онлайн навчання чи комунікації. та ін.

У статті виокремлено труднощі, з якими зіткнулися працівники інтернатних закладів, фахівці соціальної роботи та благодійні організації. Адже ізоляція перешкоджала якісно виконувати роботу з дітьми та їх сім'ями. Внаслідок чого з'явилося професійне вигорання.

Водночас, авторами подані рекомендації для запобігання негативних наслідків впливу карантинних обмежень. Серед них вказано необхідність створення умов для ефективної роботи з дітьми, можливість надання супервізії, забезпечення засобами для онлайн-зв'язку, засобами індивідуального захисту, створення протоколів для інституційних закладів щодо організації співпраці з волонтерами, поглиблення співпраці між комунальними та неурядовими організаціями, залучення волонтерів не тільки для роботи з дітьми, але й з їхніми сім'ями, та ін.

Ключові слова: діти-сироти; діти позбавлені батьківського піклування; пандемія; ізоляція; виклики.

Вступ

Друге тисячоліття нашої ери характеризується глобалізацією різних соціальних явищ та соціальних зв'язків. Початок 2020 року приніс у Китай, а згодом і у весь світ, інфекційне захворювання COVID-19. Найбільш вразливі групи населення в часі пандемії піддалися значним ризикам. У зв'язку з фізичним дистанціюванням, соціально-економічними та психологічними викликами, одна зі найуразливіших груп — діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, вихованці інтернатних закладів, яких, станом на 01.01.2020 в Україні налічувалося понад 96 тис. (Кулеба, 2020), опинилися у подвійній ізоляції та, як наслідок, неможливості реалізації закріплених у законодавстві України прав. За таких умов, соціальних захист зазначеної категорії повинен бути проаналізований та адаптований до нових викликів.

Серед науковців проблему сирітства вивчали: Балакірева, О., Безпалько О., Кармазіна О, Пеша І., Яремчук В., та інші. Про пандемію як соціальне явище писали: Даймонд Дж., Шах С., Семигіна Т., Скляр Т. та ін. Захист дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування регламентується нормативно-правовою базою України. Водночас, незважаючи на існуючі матеріали з окремих тем, зазначена проблема, зокрема становище дітей в сучасних умовах пандемії, потребує комплексного аналізу.

Метою статті є висвітлення становища дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в інституційних закладах в умовах пандемії, визначення основних рекомендацій для подолання викликів, зумовлених карантинном. Під час дослідження були використані теоретичні методи, такі як аналіз джерел, структурування, синтез, порівняння; емпіричні методи: інтерв'ю, групове інтерв'ю.

Основна частина

Серед основних понять теми дослідження «сирітство» та «пандемія». Явище пандемії характеризується в джерелах як «найвищий ступінь розвитку епідемії, що поширилась на більшість населення однієї чи кількох країн» (Словник української мови: в 11 томах, 1975, том 2, 6). Саме ця ситуація зумовила ризики захисту дітей-сиріт. Визначення терміну «сирітство» у Великому тлумачному словнику української мови подано як «відсутність рідних та близьких», а поняття «дитина-сирота» визначено в Законі України Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як та, в якій померли чи загинули батьки (Закон, 2005). Поряд із терміном «діти-сироти» маємо термін «діти, позбавлені батьківського піклування» — «це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними...» (Про охорону дитинства, 2001). Дані моніторингу закладів інституційного догляду за 2020 рік свідчать про те, що саме 92% дітей у закладах інституційної опіки — соціальні сироти (Доповідь, 2020).

Сьогодні серед форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування: прийомні сім'ї, опіка та піклування, дитячі будинки сімейного типу, усиновлення, патронат. Станом на 01.01.2020 в Україні понад 14 тисяч дітей виховуються у прийомних сім'ях чи дитячих будинках сімейного типу, але поточна кількість прийомних сімей і ДБСТ не відповідає наявним потребам (Кулеба, 2020). Поряд з ними діють заклади інституційного догляду — будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, які перебувають на шляху реформи

деінституціалізації, і де сьогодні перебуває значна частина дітей, які стикаються із багатьма викликами, одним з яких є ізоляція.

Із запровадженням загальнонаціонального карантину 12 березня 2020 року всі українські діти були переведені на дистанційну форму навчання (Міністерство освіти та науки України, 2020). Діти, що проживають у закладах інституційного виховання, опинилися у ситуації відлучення від навчального процесу. Також за звичайних умов діти-сироти спілкуються із волонтерами. Прикладом цього є діяльність студентської організації Українського католицького університету «Відлуння», проте в період пандемії такі заклади були змушені відмовитися від допомоги волонтерів з метою запобігти поширенню вірусу.

За даними авторського дослідження особливостей соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають у закладах інституційного догляду в умовах пандемії COVID-19 у Львівській області, яке проводилося Обідняк Діаною у березні-квітні 2021 року шляхом опитування з використанням методу напівструктурованого інтерв'ю надавачів соціальних послуг, а саме двох фахівців соціальної роботи центру соціальних служб, трьох представників громадського сектору, двох працівників закладів інституційного догляду, були з'ясовані основні зміни, які відбулися в становищі досліджуваної категорії дітей. У зв'язку з тим, що були заборонені відвідування батьків, волонтерів, рекреаційні та реабілітаційні заходи поза закладом, з'явилися чи загострилися конфлікти між дітьми, внутрішній поділ дітей на групи, шкідливі звички. Фахівці зазначили, що психологічні послуги для дітей стали більше затребуваними. Частково вони надавалися окремими інституціями, та не всі діти вчасно отримували діагностику.

В умовах пандемії на фоні негативних соціальних наслідків зросла кількість сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах. Відповідно, безпека дітей піддається більшим ризикам. Потенційно такі сім'ї стають нездатними до забезпечення належного рівня життя та виховання дітей, і діти опиняються під загрозою вилучення з сім'ї. Одним із найбільш резонансних явищ, зумовлених пандемією, що стосується соціальних сиріт, є вимушене, але часто необґрунтоване повернення дітей у їхні сім'ї. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України повідомляв, що на початку карантинних заходів 40 тисяч дітей-сиріт були скеровані у сім'ї без попередньої оцінки спроможності сім'ї дбати про дитину. Подальший моніторинг ситуації показав, що близько 30% повернутих дітей опинилися без належного піклування з боку родин (Міністерство соціальної політики, 2020).

Під час дослідження було виявлено, що із труднощами зіткнулися працівники закладів, які працювали понаднормово, роботу ускладнило дистанційне навчання. Благодійні та релігійні організації зустрілися з викликом адаптації проєктів до епідемічних умов. Деякі організації свідчать про те, що їм довелося змістити фокус із освітніх програм на надання матеріальної допомоги сім'ям, у які повернули дітей. Через карантинні обмеження багато проєктів були скасовані. Попри труднощі, учасники опитування зазначили, що з приходом пандемії мобілізація зусиль та співпраця задля допомоги дітям зросла всебічно.

Під загрозою опинилися профілактичні заходи для сімей у складних життєвих обставинах. Соціальні служби, що здійснювали супровід та підтримку сімей, зіткнулися з проблемами комунікації, транспортного сполучення, недостатньою кількістю фахівців. Як наслідок — збільшилися ризики вилучення дітей із сімей в

інституційні заклади. Фахівці центрів під час опитування повідомили, що кількість дітей у закладах зросла більше, ніж на 20% за останній рік. Водночас з'явилася затримка в справах усиновлення опіки/піклування через уповільнення у виготовленні документів, неможливість усиновлювачів зустрітися з дитиною, перенесення судів.

Зважаючи на зазначені вище виклики, державні та громадські інституції розпочали діяльність із метою посилення захисту дітей-сиріт у період пандемії. Зокрема, у державному секторі було розроблено та запущено серію вебінарів «Захист дітей та підтримка сімей в умовах пандемії COVID-19» для працівників соціальної сфери. Окрім цього, Верховна Рада України видала постанову «Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів, спрямованих на забезпечення належного соціального захисту дітей - вихованців інтернатних закладів, у тому числі дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа» від 04.06.2020 року (Постанова, 2020). Міжнародна організація ЮНІСЕФ разом із «Альянсом за захист дітей в гуманітарній діяльності» видали низку керівництв для інституцій, що беруть участь у боротьбі з пандемією (Технічна записка: Захист дітей під час пандемії коронавірусу, 2020).

Водночас, враховуючи результати дослідження можна сформувані і інші рекомендації, які будуть передбачати нові виклики, а саме: розробку протоколів вищими органами влади на випадок пандемії для закладів інституційного догляду; розробку кожною інституцією плану дій щодо епідеміологічної загрози, зокрема механізму відвідування дітей волонтерами та батьками; забезпечення дітей, фахівців засобами для здійснення онлайн-зв'язку; забезпечення заходів для відновлення ресурсу працівників та волонтерів, зокрема через професійну супервізійну діяльність, можливості для відпочинку і наснаження; сприяння обміну позитивного досвіду роботи між громадами; залучення волонтерів для допомоги сім'ям дітей, з метою повернення дітей у сім'ї; налагодження партнерства між організаціями та державними структурами й ін.

Висновки

Як бачимо, становище дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування на початку пандемії мало багато ризиків. Здебільшого вони були зумовлені неготовністю системи забезпечення створити безпечні умови для всіх учасників - дітей, вихователів, педагогів, фахівців соціальної роботи, волонтерів, тощо. Саме тому спільна і систематична робота буде сприяти подоланню викликів і профілактиці нових в часі пандемії чи інших явищ, які можуть створювати загрозу для благополуччя дітей. Водночас, найперше система повинна працювати над тим, щоб діти виростили та виховувалися у власних сім'ях.

З огляду на це, перспектива нових досліджень полягає в тому, щоб дослідити, які саме програми захисту дітей варто розробляти, при умові пандемії, які заходи мають містити програми для того, щоб сприяти деінституціоналізації дітей та їх поверненню в сім'ї.

Література

Білодід, І., Лагутіна, А., Ленець, К. (1975). Словник української мови: в 11 томах. (Т.2, с. 43). Київ : Наук. Думка

Закон України Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. № 6, ст.147. (2005). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

Закон України Про охорону дитинства. № 30, ст.142. (2001). Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

Кулеба, М. М. (2020). Моніторинг закладів інституційного догляду та виховання дітей. II Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Соціальне становлення особистості в умовах суспільних трансформацій: наукові підходи та сучасні практики». 19 листопада 2020 року Київський університет імені Бориса Грінченка. Відновлено з http://https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/94/01/7d711174da000ede4681d015cb7d0922_1594981935.pdf

Міністерство освіти та науки України. (11 березня, 2020). Відновлено з <http://https://mon.gov.ua/ua/news/z-12-bereznya-zaprovadzhuyetsya-tritizhnevij-karantin-u-vsih-zakladah-osviti>

Міністерство соціальної політики України. (26 серпня, 2020). Відновлено з http://https://www.msp.gov.ua/news/18978.html?fbclid=IwAR2yp6L8iQbg-keMPZUGT_x1rx86e-ALHXeSipPb9yjcDnarDtSA1yBh5PI

Постанова Верховної ради України «Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів, спрямованих на забезпечення належного соціального захисту дітей - вихованців інтернатних закладів, у тому числі дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа» від 04.06.2020 року. Відновлено з <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-20#Text>

Сімейний кодекс України. 21-22. ст.135. (2002). Відновлено з <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

ЮНІСЕФ. (2020). Технічна записка: Захист дітей під час пандемії коронавірусу. Відновлено з http://https://www.unicef.org/ukraine/media/4426/file/Tech_guidance_ukr.pdf).

THE SITUATION OF ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE IN INSTITUTIONAL CARE IN A PANDEMIC AND WAYS TO OVERCOME SIGNIFICANT CHALLENGES

Diana Obidniak, student in the specialty "Social Work" of the Ukrainian Catholic University; obidniak@ucu.edu.ua

Iruna Krynytska, candidate of sociological sciences, Associate Professor of Pedagogy and Social Work department of the Ukrainian Catholic University; krynytska@ucu.edu.ua,

Abstract. *The article highlights the situation and social protection of orphans and children deprived of parental care in institutional care during the COVID-19 pandemic in Ukraine.*

The concepts of "orphanhood," "orphan child", "children deprived of parental care", pandemic are defined. The care forms of orphans and children deprived of parental care are given. The authors outline the challenges faced by the field of child protection during the pandemic, namely the unwillingness to teach children online the digital incompetence of teachers. The difficulties for children who live in boarding schools: social isolation, lack of funds for online learning and communication.

This article outlines the challenges faced by employees of boarding schools, including overtime, incompetence to teach children, burnout. The authors present the difficulties for social workers and charity organizations. The isolation hinders children's communication; quarantine requirements do not allow them to work with children and their families qualified. As a result of the burnout, non-governmental workers have also lost some child-oriented projects.

At the same time, the article presents measures to optimize the situation, deepening cooperation between the governmental and non-governmental sectors. The authors have highlighted recommendations for preventing the negative consequences of the pandemic. Among them are the need to create conditions for practical work with children, the possibility of providing supervision, providing online communication tools, personal protective equipment, creating protocols for institutions on the action, organizing cooperation with volunteers during the pandemic, deepening cooperation between utilities and non-governmental organizations, attracting volunteers not only to work with children but also with their families, and others.

Key words: orphans; children deprived of parental care; pandemic; isolation; challenges.

References

- Bilodid, I., Lagutina, A., Lenets, K. (1975) Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes. (Vol. 2, p. 43). Kyiv: scientific opinion (in Ukrainian).
- Law of Ukraine On Securement of organizational and legal conditions for social protection of orphans and children deprived of parental care. № 6, p.147. (2005). Updated from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (in Ukrainian).
- Law of Ukraine on Child Protection. № 30, p.142. (2001). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (in Ukrainian).
- Kuleba, M.M. (2020). Monitoring of institutions' care and education of children. II All-Ukrainian scientific-practical online conference "Social formation of the individual in the

conditions of social transformations: scientific approaches and modern practices". November 19, 2020 Borys Hrinchenko University of Kyiv. Retrieved from http://https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/94/01/7d711174da000ede4681d015cb7d0922_1594981935.pdf (in Ukrainian).

Ministry of Education and Science of Ukraine. (March 11, 2020). Updated from <http://https://mon.gov.ua/ua/news/z-12-berezhnya-zaprovdzhuyetsya-tritizhneviy-karantin-u-vsih-zakladah-osviti> (in Ukrainian).

Ministry of Social Policy of Ukraine. (August 26, 2020). Retrieved from http://https://www.msp.gov.ua/news/18978.html?fbclid=IwAR2yp6L8iQbg-keMPZUGT_x1rx86e-ALHXeSipPb9yjcDnarDtSA1yBh5PI (in Ukrainian).

Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine "On Appeal to the Cabinet of Ministers of Ukraine to take measures aimed at ensuring appropriate social protection of children in boarding schools, including children with disabilities, orphans, children deprived of parental care and persons among them" from 04.06.2020. Updated from <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-20#Text> (in Ukrainian).

Family Codex of Ukraine. 21-22. Article 135 (2002). Updated from <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (in Ukrainian).

UNICEF. (2020). Technical Note: Protecting Children in the Coronavirus Pandemic. Retrieved from http://https://www.unicef.org/ukraine/media/4426/file/Tech_guidance_ukr.pdf. (in Ukrainian).

Article history:

Received: July 09, 2021

1st Revision: August 22, 2021

Accepted: December 30, 2021